

บทที่ ๓

การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : กรณีศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๕๔ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจโดยผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อดังนี้

- ๓.๑ ประวัติความเป็นมาของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ
- ๓.๒ การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
- ๓.๓ พุทธวิธีบริหารโครงการ
- ๓.๔ กระบวนการพัฒนาตามหลักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (สติปัฏฐาน ๔)
- ๓.๕ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม
- ๓.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ

สถาบันวิปัสสนาธุระ เดิมเรียกว่าสำนักงานกลางกองวิปัสสนาธุระ อยู่ภายใต้การบริหารงานของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยมีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ สมัยที่ดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการปกครอง เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น และจุดประสงค์เพื่อการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระของวัดมหาธาตุ^๑

การดำเนินงานในเบื้องต้น ได้อาราธนาพระภิกษุญาณโมลี (สุข ปวโร) ผู้ทรงคุณวุฒิและมีความรู้ความสามารถในทางวิปัสสนาธุระ แห่งวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร มาเป็นอาจารย์ ฝึกสอนวิปัสสนากรรมฐานที่พระอุโบสถวัดมหาธาตุ มีพุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ความสนใจเข้ามาฝึกปฏิบัติมิได้ขาดและบรรพชิตที่เข้ารับการฝึกปฏิบัติรุ่นแรก ๒ รูป คือ พระมหาโชค ญาณสิทธิ ป.ธ. ๕ (พระธรรมธีรราชมหามุนี) วัดมหาธาตุ และพระครูสังวรสมาธิวัตร วัดเพลงวิปัสสนา

พ.ศ. ๒๔๙๕ พระพิมลธรรมได้ส่งพระมหาโชค ญาณสิทธิ ป.ธ. ๕ ไปศึกษาธุระงานวิปัสสนาธุระที่สำนักศาสนศึกษา เมืองแรงกูน ประเทศพม่า ซึ่งเป็นสำนักวิปัสสนาที่มีชื่อเสียงของ

^๑ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ, รายงานผลการปฏิบัติงาน ประจำปี ๒๕๔๕ – ๒๕๔๗ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

พม่าเป็นเวลา ๑ ปี เมื่อครบกำหนดแล้วจึงได้กลับคืนสู่ประเทศไทย พร้อมกันนี้พระมหาโชดก ยังได้นิมนต์พระวิปัสสนาจารย์ชาวพม่าผู้ชำนาญ (ตามคำขอของรัฐบาลไทยต่อรัฐบาลพม่า) จากประเทศพม่ามาด้วย ๒ รูป คือพระอาจารย์อาสภเถรประธานกัมมัฏฐานนาริยะ และพระอาจารย์ทวังสะ มาเพื่อช่วยฝึกสอนวิปัสสนาธุระในประเทศไทยด้วย ซึ่งการได้นิมนต์พระเถระทั้งสองมาก็เป็นไปตามคำริของพระพิมลธรรม

พ.ศ. ๒๔๕๖ พระมหาโชดก ญาณสิทธิ และพระครูประกาศสมาธิคุณได้ เป็นกำลังสำคัญ ในการฝึกสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในวัดมหาธาตุซึ่ง นับวันจะมีผู้สนใจในการปฏิบัติ กัมมัฏฐานเพิ่มจำนวนมากขึ้นโดยลำดับ พระสังฆาธิการผู้บริหาร และคณะสงฆ์ให้ความสนใจได้ จัด ส่งครูสอนพระปริยัติธรรมเข้ามาฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแล้ว กลับไปสอนพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ภายในเขตปกครองของตน จนปรากฏว่าสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ เกิดขึ้นทั่วประเทศแม้แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ยังได้เสด็จมาสมาทานพระวิปัสสนากัมมัฏฐานที่พระอารามแห่งนี้ และพระมณฑลเทพมุนี (หลวงพ่อดัดปากน้ำ) ก็ได้มาศึกษา วิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่พระอารามแห่งนี้ และรับรองว่า สำนักนี้ปฏิบัติถูกต้องตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔

พ.ศ. ๒๕๐๑ วิปัสสนากัมมัฏฐานในต่างประเทศ ได้ส่งคณะพระวิปัสสนาจารย์นำ โดยพระราชสิทธิมุนี (โชดก ญาณสิทธิ) และพระมหาวิจิตร ดิสสทตฺโต พธ.บ แห่งวัดมหาธาตุ ไปเผยพระพุทธศาสนาในประเทศภาคพื้นยุโรป ได้ปฏิบัติศาสนกิจ สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานและพักอยู่ที่พุทธวิหารแอมส์เตอ์ดัมประเทศอังกฤษ เป็นเวลา ๑ เดือน ต่อมาได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์แห่งประเทศไทยเป็นหัวหน้าฝ่ายพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และได้ขยายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปถึงประเทศเยอรมัน ฮอลแลนด์ ฟินแลนด์ สหรัฐอเมริกาและแคนาดา โดยลำดับได้มีผู้สนใจจำนวนมากเข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งมีพระสงฆ์ไทยเป็นผู้ทำหน้าที่ฝึกสมาธิวิปัสสนากัมมัฏฐานและสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

พ.ศ. ๒๕๒๔ การพัฒนาการสถาบันวิปัสสนาธุระ สถาบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้พิจารณาเห็นว่าการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ โดยเปิดสำนักงานกลางวิปัสสนาธุระที่วัดมหาธาตุสมควรจะได้รับการฟื้นฟูขยายการบริหารงานในรูปแบบที่มีองค์กรหลักมารองรับ จึงได้มีมติอนุมัติให้สำนักงานกลางวิปัสสนาธุระ ที่วัดมหาธาตุกรุงเทพมหานครเป็นสถาบันวิปัสสนาธุระ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยมีพระพิมลธรรม (สมเด็จพระพุฒาจารย์: อาจ อาสภมหาเถร) เป็นผู้ลงนาม

ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เริ่มต้นจากการส่งพระมหาโชดก ญาณสิทธิ ปธ.ธ ไปศึกษาดูงานวิปัสสนาธุระ ที่ประเทศพม่าและได้นิมนต์ พระวิปัสสนาจารย์ชาวพม่าผู้ชำนาญ จากประเทศพม่า

๒ รูป นับแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ มีผู้สนใจมาปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่ โดยเฉพาะครูสอนพระปริยัติธรรมมาฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน แล้วกลับไปสอนพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในเขตปกครองของตนจนเกิดสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน เกิดขึ้นทั่วประเทศ และขยายการเผยแผ่ในประเทศเยอรมัน ฮอนแลนด์ ฟินแลนด์ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา ในต่างประเทศ ซึ่งมี พระสงฆ์ไทยเป็นผู้ทำหน้าที่ฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานฐาน วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.

๒๕๒๔ มีมติอนุมัติเปิดสำนักงานกลางวิปัสสนาธุระ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย โดยพระวิมลธรรม (สมเด็จพระพุฒาจารย์ : อาสภมหาเถร) เป็นผู้ลงนามและมีโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหลายหลักสูตร ทั้งหลักสูตรพัฒนาคณากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัมมนาพระวิปัสสนาจารย์ และธรรมบรรยายภาคภาษาอังกฤษการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ชาวต่างชาติ ปฏิบัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ และประชาชนทั่วไปและปฏิบัติธรรมวันวิสาขบูชา

๓.๒ การบริหารโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับประชาชน

๑. โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหลักสูตร “การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อพัฒนาคณากรมหาวิทยาลัย”

๒. โครงการสัมมนาพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการสอนกัมมัฏฐานแก่นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. โครงการธรรมบรรยายภาคภาษาอังกฤษ

๔. โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานหลักสูตร “การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อพัฒนาคณากรมหาวิทยาลัย”

๕. โครงการฝึกอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับคณากรมหาวิทยาลัย“หลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อพัฒนาคณากรมหาวิทยาลัย

๖. โครงการปฏิบัติธรรม

๗. โครงการปฏิบัติธรรมวันวิสาขบูชา

แต่ละโครงการขึ้นอยู่กับ ระยะเวลา งบประมาณ การดำเนินการ คณะกรรมการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ กำหนดคุณสมบัติ และสรุปประเมินผล^๐

^๐ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ, เอกสารประกอบการอบรม โครงการสัมมนาพระวิปัสสนาจารย์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก.

๓.๓ หลักการบริหารโครงการ

โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานมีการกำหนดการบริหารโครงการสำหรับประชาชน ดังนี้

๑. ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ จัดทำโครงการฯ ขออนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ประชาสัมพันธ์โดยชวนผู้เข้าร่วมโครงการฯ หลักสูตร/ระยะเวลาดำเนินการ

๒. หลักสูตร เนื้อหาวิชาประกอบด้วย หลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร หลักธรรมและพระสูตรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอานิสงส์การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิผล

๓. ระยะเวลา ที่ใช้ในการอบรม เป็นหลักสูตรระยะสั้น ๓ วัน ๒ คืน และ ๕ วัน ๓ คืน เป็นต้น

๔. สถานที่ ปฏิบัติธรรม ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕. วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้องโดยผ่านทางการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐานสูตร สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๖. ผู้เข้าร่วมฝึกอบรม ประชาชนทั่วไป เดือนละ ๑ ครั้งๆละ ๒๐๐-๓๐๐ คน

๗. งบประมาณ รายรับของโครงการฯ เป็นงบประมาณของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และขอรับบริจาคจากหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดจนถึงองค์กรสาธารณกุศลต่างๆ และประชาชนทั่วไป

๘. วิธีการดำเนินการฝึกอบรม การบรรยายการฝึกภาคปฏิบัติการส่งและสอบอารมณ์

๙. บุคลากรผู้อบรม พระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิปัสสนาให้การฝึกอบรม

๓.๓.๑ พุทธวิธี การบริหารเชิงพุทธ

การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้สองเดือนเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ทำให้เกิดพระสังฆรัตนะ

ขึ้น และพระพุทธรเจ้าต้องบริหารคณะสงฆ์ ซึ่งกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของการบริหาร ๕ ประการ (POSDC) ดังนี้^๐

P (Planning: พุทธวิธีการวางแผน) เป็นการกำหนด แนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่ ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O (Organizing: พุทธวิธีการจัดองค์กร) เป็นการกำหนดโครงสร้าง ความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S (Staffing: พุทธวิธีการบริหารงานบุคลากร) เป็นการสรรหาบุคลากร ใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D (Directing: พุทธวิธีการอำนวยการ) เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการ ดำเนินการตามแผน โดยผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C (Controlling: พุทธวิธีการกำกับดูแล) เป็นการควบคุมประสิทธิภาพของการ ปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

การพิจารณาพุทธวิธีการบริหารในประเด็น ที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัด องค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแลตามลำดับ ดังนี้

๑. วิธีในการวางแผน ^๐ เพื่อศีล สมาธิ และปัญญาเท่านั้น พระพุทธดำรัส ในการ กำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน และผู้เข้ามาบวช ในพระพุทธศาสนายึดเป้าหมายเดียวกัน คือ มีไว้เพื่อเจโตวิมุตติหรือความหลุดพ้นแห่งจิต ^{*} ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ เป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าผู้บริหารต้องมีจักขุ มา แปลว่ามีสายตาที่ยาวไกลคือมองการณ์ไกล ^๐ วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถ การ ถือเอาความหลุดพ้นทุกข์เป็นวัตถุประสงค์ส่วนตัวสำหรับพุทธศาสนิกชนหรือสมาชิกทุกคน ในพระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์เปลี่ยนไปจากการดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ ส่วนตัว เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อช่วยคนอื่นให้หลุดพ้น เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อ

^๐ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้า ไพรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๘ – ๑๐.

^๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๖.

^{*} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓ .

^๐ อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๕/๑๔๖ .

ประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อุกล
และความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกันสองรูป...แม้เราเองก็จะ
ไปยังตำบลอรุเวลาเสนาในคมเพื่อแสดงธรรม ^๐

พระพุทธ องค์ ทรงใช้เวลาไม่นานในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาในแคว้น
มคธซึ่งเป็นหนึ่งในแคว้นมหาอำนาจสมัยนั้น เนื่องจากการวางแผนประกาศ พระศาสนา
ในเบื้องต้นของพระพุทธเจ้า หากการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้า ไม่ประสบ
ความสำเร็จ ไม่สามารถหาผู้บรรลุธรรมตามอย่างพระพุทธองค์ได้แม้สักคนเดียว
พระพุทธเจ้าก็จะเป็นเพียงพระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตน ไม่สามารถสอนคนอื่น
ให้ตรัสรู้ตามได้จึงไม่ใช่นักบริหาร แต่เพราะพระพุทธเจ้าทรงมีความสามารถ สอนให้คน
อื่นตรัสรู้ตามได้ พระองค์จึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ผู้สามารถจัดตั้งองค์กร
พระพุทธศาสนา และเป็นนักบริหารกิจการพระศาสนา

การวางแผนประกาศพระศาสนาดังกล่าวพระพุทธ องค์ ทรงกำหนดวัตถุประสงค์
สำหรับให้สมาชิกในองค์กรทุกคนถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันนั้น เรียกว่า **อรรถกถา**
สมบัติ คือ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์
ของคนอื่น **ปริหิตปฏิบัติ** คือ พระพุทธ องค์ ทรงมีทั้งอรรถกถาสมบัติที่เกิดจากปัญญาคูณ
และปริหิตสมบัติที่เกิดจากพระกรุณาคูณ ปริหิตปฏิบัติที่เกิดจากพระกรุณาคูณจึงทรง
วางรากฐานในการประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันต์
๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชาหลังจากตรัสรู้ได้ ๕ เดือน

โอวาทปาฏิโมกข์ หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการ
ดำเนินงานต่อไป ในโอวาทปาฏิโมกข์มีการกำหนดให้นิพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็น
เป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติ แนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้ง
ปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจผ่องใส พร้อมกำหนดวิธีการประกาศพระพุทธศาสนา
ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยขันติ หรือความอดทน ไม่ใช้การให้ร้ายหรือการเข่นฆ่า
ประหัตประหารเพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนา ^๐ ด้วยเหตุนี้
พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ

^๐วิมพา. (ไทย) ๑/๓๒/๓๕ .

^๐พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๕ .

การวางแผนเพื่อบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้า มีการใช้วิถีทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และพันธกิจขององค์กรคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาเจริญเติบโตเพราะผลจากวิถีทัศน์ของพระพุทธเจ้าการกำหนด ความหลุดพ้นทุกข์เป็นจุดหมายของชาวพุทธแต่ละคนในการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น หรือชาวพุทธทั้งปวง พร้อมกำหนดแนวทางปฏิบัติด้วยการเว้นความชั่ว ทำความดี และทำจิตใจบริสุทธิ์และกำหนดวิธีการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยขันติ วิถี เสนาะ ส่งเสริมแต่ไม่บังคับให้ร้าย ประหัตประหารให้คนมานับถือ ใช้แต่วิถีเชยชวน ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง

๒. วิถีในการจัดองค์กร ^{อน} การรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ ไม่นำชาติชั้นวรรณะ ตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสมาใช้ในองค์กรคณะสงฆ์ดังพุทธพจน์ว่า“เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภูมที ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนาม และโคตรอันเดิมเสียถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ สุทร ก็เช่นเดียวกัน คือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน” ^{อน}

แสดงว่าทุกคนที่บวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนที่ทำเทียมกันอาจก่อปัญหาในการบังคับบัญชา ภายในองค์กร เพราะสมาชิกถือได้ว่าเท่าเทียมกันจึงไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใครดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า“การอยู่ร่วมกันของคนที่ไม่เสมอกันนำทุกข์มาให้” ^{อน} ดังนั้นพระพุทธจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชที่หลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้นจึงทรงจัดองค์กรในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยภิกษุบริษัท และภิกษุณีบริษัท พระพุทธ องค์ ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ทรงกระจายอำนาจให้แก่คณะสงฆ์ดำเนินการให้การอุปสมบทเมื่อมีกิจจาริกรรมหรือกิจการที่จะต้องทำร่วมกันคณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการเองเมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธ องค์ ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์

^{อน} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธวิธีการบริหาร ,หน้า ๑๓-๑๔.

^{อน} ว.จุล. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๕๐ .

^{อน} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔ .

เป็นผู้จัดการแก้ปัญหา พระพุทธ องค์ ทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือผู้บริหารสูงสุดใน องค์การพระพุทธศาสนา

ดังพุทธพจน์ว่า “เราเป็นพระราชา นั่นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม” ๐๐ พระ
พุทธ องค์ ทรงแต่งตั้ง พระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร
ลำดับ ถัดจากพระพุทธเจ้าและเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบด้านวิชาการ พระโมคคัลลา
นะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบด้านบริหารพระอาณัติที่เป็นเลขานุการส่วนพระองค์
และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือผู้ชำนาญการที่รับภาระ
งานด้านต่างๆ เช่นพระมหากัสสปะ เป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุณณะมณดานิบุตรเป็น
ผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปัญจาวราเป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้
ชำนาญด้านการแสดงธรรม ๐๐ การแต่งตั้งเอตทัคคะ เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจและ
การใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา

ประเพณีปฏิบัติในปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่
พระสงฆ์ที่มีความชำนาญในด้านต่างๆ สอดคล้องกับการแต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาล
ส่วนการถวายปริญญาเกียรตินิยมของมหาวิทยาลัยต่างๆแก่พระสงฆ์ก็พออนุมานได้ว่าเป็นการ
ยกย่องพระเถระเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ เหมือนกัน

๓. วิธีการบริหารงานบุคคล ๐๐ การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา
เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชต้องมีการกลั่นกรอง โดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบ
ความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรม
พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่าอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้อง
ได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธี
อุปสมบท พระบวชใหม่ต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์
โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะครบ ๕ พรรษา เรียกว่า

นิสัยมุตตะกะ คือ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์กระบวนการศึกษาพระ
บวชใหม่จึงจำเป็นและก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัดซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัย
พระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา ระบบการศึกษาใน

๐๐ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖ ๐๕/๕๕๔ .

๐๐ อ.เจ.ก.ก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๓๐

๐๐ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธวิธี การบริหาร , หน้า ๑๕-๒๒ .

พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคลากรตราบเท่าที่บุคลากรยังไม่บรรลุ
พระอรหันต์ต้องได้รับจากศึกษาอบรมตลอดไป

พระเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วจึงสำเร็จการศึกษา

พระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ
ซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดชพระคุณ คือ ใครทำดีก็ได้รับการยกย่องใครทำผิดได้รับการ
ลงโทษ ดังพระบาลีว่า “**นิคฺคณฺเห นิคฺคหฺรหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหฺรหํ ขมฺคนทึควฺรขมฺ ยกฺยอํ
คนทึควฺรยกฺยอํ**”^{๐๙} เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปนี้ใน
เกสิสูตร^{๐๑๐} วันหนึ่งสารถิผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสิเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า พระพุทธเจ้า
ทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า นายเกสิมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสิกราบทูลว่า เขา
ใช้ ๓ วิธีคือวิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งนุ่มนวล และรุนแรง พระพุทธเจ้า
ตรัสถามว่าถ้าใช้ ๓ วิธีไม่ได้ผลจะทำอย่างไร นายเกสิกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้ง
เสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อสถาบัน เกสิวิทยา พระพุทธเจ้าตรัสว่า

พระ พุทธ องค์กรที่ใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคน เหมือนกัน คือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคน ที่ควร
ให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยก
ย่อง เมื่อถึงคราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ นายเกสิทูลถามว่าถ้าใช้ ๓ วิธี
แล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่าก็มีกรรมฆ่าทิ้งเหมือนกัน นายเกสิทูลถามว่าการฆ่าไม่
สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยะเจ้าการฆ่าหมายถึง
การเลิกว่ากล่าวสั่งสอนคนที่พระพุทธ องค์กรเลิกว่า กล่าวสั่งสอนยอมหมดโอกาสเจริญเติบโตในทาง
ธรรม

ในการบริหารงานบุคคล นั้นใช้วิธีการสรรหาหรือรับคนเข้าองค์กรโดยการกลั่นกรอง
และความเห็นชอบโดยความเป็นเอกฉันท์ของคณะสงฆ์หรือคณะกรรมการ สมาชิกใหม่ต้องได้รับ
การฝึกอบรมจากพี่เลี้ยงและผู้รับผิดชอบตามอายุของการทดลองงาน กระบวนการพัฒนาบุคลากร
ในแนวพุทธยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี ในการ
ฝึกอบรม และยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตามพัฒนาการและวุฒิภาวะของบุคลากรหรือเรียนสอดคล้อง

^{๐๙} พ.ชา. (ไทย) ๒๓/๒๔๔๒/๕๓๑ .

^{๐๑๐} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๕๐ .

กับบัวสี่เหล่า ตามจรีต ๖ และให้ผู้รับการอบรมหรือผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะได้รับการจัดสรรให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถตามที่พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้ง เป็นเหตุทักคะในด้านต่างๆ การให้รางวัลและการลงโทษตามแนวพุทธ

๔. วิธีในการบริหารงานบุคคล ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่อง และตำหนิเมื่อคราวต้องตำหนิ และเล็กกว่ากล่าวสั่งสอนสำหรับคนที่ใช้ ๓ วิธีไม่ได้ผลซึ่งองค์กรทั่วไป คือ การขับออกหรือไล่ออกจากองค์กร

๕. วิธีในการอำนวยการ^{๐๖} การอำนวยการในพระพุทธศาสนา อาศัยผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งที่ผู้นำ คือ ผู้ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ ดังนั้นผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือมีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร ผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ **อัตตหิตสมบัติ** และ **ปริหิตปฏิบัติ** ความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป การสื่อสารเพื่อการบริหาร ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็น **หลัก ๔ ส.**^{๐๗} ซึ่งคำอธิบายเชิงประยุกต์กับการบริหารดังนี้

๑) **สันถัสสนา** (แจ่มแจ้ง) เป็นการอธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง ช่วยให้สมาชิก ปฏิบัติตามได้ง่าย

๒) **สัมทปนา** (จูงใจ) เป็นการอธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธา และความรู้สึกว่าต้องผันให้ไกลและไปให้ถึง

๓) **สมุตเตชนา** (แก้ตัวกล้า) เป็นการปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความกระตือรือร้น ในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

๔) **สัมปหังสนา** (ร่าเริง) เป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบ กัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจของพระพุทธเจ้าตรงกับ **สมัญญา** ว่า **ตถาคต** คือ **คนที่พูดอย่างไรทำอย่างนั้น**^{๐๘} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูง เพราะ“ทรงสอนให้รู้” (ยถาวาทิ) “ทำให้ดู” และ(ตถาการิ) “อยู่ให้เห็น” (ยถาวาทิตถาการิ) อีกทั้งการสั่งการแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธี

^{๐๖} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, หน้า ๒๒-๒๓-๓๐.

^{๐๗} ที.ส. (ไทย) ๕/๑๕๘/๑๖๑.

^{๐๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๕.

ธรรมาธิปไตย เป็นการทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ด้วยการยึดธรรมคือหน้าที่ เป็นสำคัญแม้ พระพุทธเจ้าจะประกาศว่าพระองค์ทรงเป็นธรรมราชา แต่การใช้อำนาจทรง กระจาย อำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ตามความชำนาญหรือ เอตทัคคะ และยึดธรรมเป็นหลักในการ บริหาร คือหลักการสร้างประโยชน์สุข เพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังหลักการบริหารที่พระองค์ทรง ตรัสไว้ว่า “พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม หลักการะธรรม เคารพธรรมยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตราเป็นธรรมาธิปไตย ทรง จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๐๐}

เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตย จึงไม่ตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจาก พระพุทธองค์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนทพุทธเถรถามว่าไม่ทรงตั้งใคร เป็นศาสดาเพราะ ทรงประสงค์ให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการ ปกครอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราระบุแสดงแล้ว บัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของ พวกเธอเมื่อเราล่วงลับไป”^{๐๐} ด้วยการสอนให้รู้ ทำให้รู้ อยู่ให้เห็น และยึดธรรมาธิปไตย คือทำ ความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ โดยยึดธรรมคือหน้าที่ด้วย

๖. วิธีในการกำกับดูแล^{๐๐} การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติ หน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแล คณะสงฆ์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมประพฤติ ให้เป็นแบบเดียวกัน ด้วยเหตุผลในการบัญญัติพระวินัย ๑๐ ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะ สงฆ์ เพื่อข่มขู่บุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อ ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๐๐}

การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง และมีเกณฑ์ในการ ประเมินตนเอง เมื่อเห็นว่าตนทำผิดพลาดจากมาตรฐาน ความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และความผิดไม่ร้ายแรงถึงขั้นถูกขับออกจากหมู่คณะหรือขาดจากความเป็นพระภิกษุ พระสงฆ์แต่ละ รูปจะสารภาพความผิดพลาดต่อเพื่อนพระสงฆ์ด้วยกันพิธีสารภาพเรียกว่าการแสดงอาบัติซึ่งลง ท้ายด้วยคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอย่างนั้นอีกต่อไป (น ปุณณว กิริยสุตตัม) เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ ให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุนำศีล

^{๐๐} อด.ติ. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๕.

^{๐๐} ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๑๗๗/๑๔๐.

^{๐๐} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๒๗-๓๐.

^{๐๐} วินย. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้มาสดาให้กันและกันฟัง ทุกกึ่งเดือนในวันพระ ๑๕ คำ ประเพณีปฏิบัตินี้ เรียกว่า การสวดปาฏิโมกข์ ในตอบจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อ ผู้สวดก็จะถามที่ประชุมว่า “กัจจิตถ ปริสุทธา ท่านทั้งหลายบริสุทธฺิในศีลสิกขาบทนี้แล้วหรือ”^{๐๐}

อีกทั้งพระพุทธ องค์ทรงบัญญัติ ให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา การปวารณาหมายถึง การอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันและกันด้วยคำว่า “ ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้า ขอปวารณาต่อสงฆ์ เพราะเห็นก็ดี เพราะได้ยินก็ดี เพราะสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลาย จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าผิดพลาด ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”^{๐๙} ทั้งหมดที่กล่าวมาแสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการในการกำกับดูแล เพื่อให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง มีการประเมินตนเองและการกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์กำกับดูแลกันเอง

กรณีเกิดข้อพิพาทขัดแย้งหรืออริกรณี ในองค์กรสงฆ์เนื่องจากสงฆ์บางรูปไม่ยอมรับการกำกับดูแล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีระงับอริกรณีซึ่งเรียกว่า อริกรณีสมณะ ๗ ประการ^{๐๐} ตัวอย่าง เช่น

สัมมุขาวินัย คือ วิธีระงับข้อพิพาทด้วยประชุมพร้อมกันของคณะสงฆ์เพื่อพิจารณาข้อกล่าวหาของฝ่ายโจทก์และคำแก้ต่างของฝ่ายจำเลยแล้วตัดสินโดยยึดหลักพระธรรมวินัย เยกยยลิกา คือวิธีระงับข้อพิพาทโดยให้ที่ประชุมสงฆ์ออกเสียงชี้ขาด ฝ่ายที่ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากเป็นฝ่ายชนะ

ติณัตถารกะ คือ วิธีระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมยอมความ โดยที่คู่กรณีตกลงเลิกการกันไปไม่ต้องมีการชำระสะสางให้มากเรื่อง เหมือนเอาหญ้ามากลบทับปัญหาไว้

กระบวนการกำกับดูแล ความประพฤติของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้นั้นเป็นหลักประกันความมั่นคงและความบริสุทธิ์ผ่องแผ้วของคณะสงฆ์ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เปรียบเสมือนมหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้วนั้น ไปสู่ฝั่งซากศพที่ตายแล้วในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้น ไปสู่ฝั่งซัดขึ้นบกโดยพลันบุคคลใดเป็นผู้ทุศีลมีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาดน่ารังเกียจสงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้นย่อมประชุมกันยกเธอออกไปเสีย โดยพลันถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้นเธอก็ชื่อว่าไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ”^{๐๑}

^{๐๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๐/๒๒๐.

^{๐๙} วิ.มหา. (ไทย) ๔ /๒๒๖/๓๑๔.

^{๐๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๗๕/๕๗๑.

^{๐๑} วิ.จุล. (ไทย) ๗/๔๕๕/๒๘๕.

การกำกับดูแลโดยพุทธวิธี ให้ความสำคัญของสมาชิกภายในองค์กรกำกับดูแลโดยใช้ข้อบังคับข้อตกลงภายในองค์กร หรือกฎระเบียบ ภายในองค์กรเป็นแบบแผนเป็นมาตรฐาน ควบคุมความประพฤติคนในองค์กรให้เป็นแบบเดียวกันด้วยเหตุผล เพื่อความสงบสุขของหมู่คณะภายในองค์กร เพื่อบังคับกับคนที่ทำผิดเพื่อป้องกันความเสียหายต่อองค์กร และเพื่อความมั่นคงขององค์กร

โดยกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กรช่วยให้คนภายในองค์กรมีระเบียบในตนเองและเป็นเกณฑ์ในการประเมินตนเองการยอมรับผิดกับเพื่อนสมาชิกในองค์กรเพื่อพัฒนาตนเองและพยายามไม่ทำผิดพลาดอีกพร้อมกับการนำข้อตกลงระเบียบขององค์กรมาชี้แจงย้ำเตือนให้สมาชิกภายในองค์กรตระหนักและนำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เกิดความมีวินัยและพัฒนาองค์กรร่วมกัน การตักเตือนดูแลให้คนในองค์กรประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันโดยสมาชิกแต่ละคนดูแลตนเองเพื่อตักเตือนกันอย่างเป็นมิตร และกลุ่มงานหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร ช่วยกันกำกับดูแล หากมีข้อพิพาทขัดแย้งจะต้องแก้ไขหรือระงับข้อขัดแย้งและข้อพิพาทด้วยการตั้งคณะกรรมการพิจารณาข้อกล่าวหาและข้อแก้ต่างของทั้งสองฝ่าย การประชุมเพื่อหาข้อยุติโดยใช้เสียงข้างมากและวิธีการประณี ประยอมเพื่อหาข้อยุติข้อขัดแย้ง กระบวนการกำกับดูแลเพื่อแยกสมาชิกที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม ออกจากองค์กรหรือระงับให้มีพฤติกรรมตามที่องค์กรต้องการและช่วยพัฒนาองค์กรร่วมกัน เกิดความสงบสุขภายในองค์กร

พุทธวิธีบริหาร ยึดหลักธรรมมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผล โดยผู้บริหารต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลัก ในการบริหารยึดถือความถูกต้อง ทำหน้าที่พร้อมความรับผิดชอบยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ดังพุทธพจน์ว่า **“ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สูงที่ยิ่งใหญ่ เพราะสละประโยชน์สูงเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สูงเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สูงที่ยิ่งใหญ่”** ^{๑๖} ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบบการปกครอง แต่เป็นวิธีปกครองที่ถือธรรมเป็นใหญ่ คือทุกระบบการปกครอง เป็นธรรมาธิปไตย ถ้าผู้ปกครองถือธรรมเป็นใหญ่ ก็ต้องมีทั้ง **อัตตหิตสมบัติ** ยึดธรรมประจำใจ และมี**ปริหิตปฏิบัติ** ที่มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม เมื่อผู้นำประพฤติธรรมสังคมส่วนรวมและองค์กรย่อมอยู่เป็นสุข ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า“เมื่อฝูงโคข้ามฝากแม่น้ำถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมดในเมื่อโคผู้นำไปตรงในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้น

^{๑๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๕.

ประเพณีธรรมประชาชนนอกนี้ย่อมประเพณีธรรมเหมือนกัน ประชาชนทั้งประเทศย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม”^{ON}

การบริหารที่ใช้พุทธวิธีบริหารต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยและผู้บริหารประเพณีธรรม หรือมีอดิตตหิตสมบัติและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารที่ยึดความถูกต้อง มีความรับผิดชอบ ขอมเสียดละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรือมีปรีตปฏิบัติ จึงจะทำให้องค์กรมีความเป็นอยู่อย่างสงบสุขพัฒนาก้าวหน้าไปโดยทุกคนในองค์กรได้ประโยชน์และองค์กรดำรงอยู่โดยสร้างประโยชน์ให้แก่องค์กรและสังคมที่สมาชิกในองค์กรและคนในสังคมทุกภาคส่วนได้รับประโยชน์ร่วมกัน

การบริหารโครงการตามพุทธวิธีบริหารจะต้องมีวิธีการบริหารด้วยพุทธวิธีบริหาร ดังนั้นพุทธวิธีบริหารโครงการจะต้องมี พุทธวิธีในการวางแผนโครงการที่มีหลักสูตรมีเนื้อหาประกอบด้วยธรรม มีระยะเวลาที่เหมาะสมในการฝึกอบรมธรรม มีสถานที่ที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมและอบรมในโครงการปฏิบัติธรรม และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนผู้เข้าอบรมได้มีความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ได้ปฏิบัติธรรมและนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ พุทธวิธีในการจัดองค์กรโครงการ ที่มีฝ่ายงานที่เป็นผู้รับผิดชอบการฝึกอบรมหรือบริหารโครงการ พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคลโครงการ ที่มีบุคคลากรผู้อบรม ผู้รับผิดชอบในการฝึกอบรมให้ดำเนินการรับผู้เข้าร่วมฝึกอบรม ได้รับอบรมตามหลักสูตร และในระยะเวลาที่กำหนดให้ได้รับความรู้ตามวัตถุประสงค์ในหลักสูตรโครงการ พุทธวิธีในการอำนวยการโครงการ ที่มีวิธีการดำเนินการฝึกอบรม ในการฝึกอบรมตามโครงการ มีการดำเนินการ เพื่อให้ผู้รับผิดชอบดำเนินการฝึกอบรมประชาชนผู้เข้าปฏิบัติธรรม และมีงบประมาณให้มีรายรับรายจ่ายตามกำหนดไว้ในโครงการ และพุทธวิธีในการกำกับดูแลโครงการที่มีการ สรุปและประเมินผล การฝึกอบรมหลักสูตรโครงการ ดังนี้

๑. วิธีในการวางแผนโครงการ ที่จะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ในการฝึกอบรมที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยผ่านทางการปฏิบัติธรรมและนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน และให้สังคมดำรงอยู่ในธรรม ด้วยหลักสูตรที่มีเนื้อหาวิชาประกอบด้วย หลักการและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร หลักธรรมและสูตรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับอานิสงส์การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิผล ซึ่ง

^{ON} อก. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๕๘.

เป็นการที่พัฒนาประชาชนผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ตามหลักธรรม ฝึกการปฏิบัติธรรม และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีระยะเวลาที่ใช้ในการอบรมผู้เข้ารับการอบรมตามหลักสูตรระยะสั้น ๓ วัน ๒ คืน และ ๕ วันคืนและมีสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ในการฝึกอบรม ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พุทธวิธีในการวางแผนโครงการจะมีเป้าหมายของโครงการและแนวทางในการฝึกอบรมพัฒนาในที่นี้คือประชาชนทั่วไปที่เข้ารับการฝึกอบรมพร้อมเวลาในการบริหารหรือพัฒนาประชาชนและสถานที่ในการดำเนินโครงการ หรือสถานที่ฝึกอบรมภาคปฏิบัติธรรมของประชาชนทั่วไปให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

๒. วิธีในการจัดองค์กรโครงการ มีการกำหนดฝ่ายงานที่รับผิดชอบการบริหารโครงการหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการบริหารโครงการ เพื่อทำหน้าที่บริหารด้วยการใช้หลักธรรมในการบริหาร ซึ่งโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฐานสำหรับประชาชน มีฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ จัดทำโครงการอนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ประชาสัมพันธ์เชิญชวนประชาชนทั่วไปเข้าร่วมโครงการตามหลักสูตรและระยะเวลาดำเนินงานตามที่กำหนด

พุทธวิธีในการจัดองค์กรโครงการ จะมีฝ่ายงานหรือหน่วยงานซึ่งมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรม และการปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฐาน คือฝ่ายวิปัสสนาธุระ ส่วนธรรมนิเทศ สำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ทั้งการจัดโครงการ อนุมัติแต่งตั้งคณะกรรมการ ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงาน และประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้เข้ารับการอบรมเข้าร่วมโครงการตามหลักสูตร และระยะเวลาดำเนินงานตามที่กำหนด ซึ่งเป็นทั้งคณะทำงานและหน่วยงานที่มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฐาน พร้อมนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๓. ในการบริหารงานบุคคลโครงการ มีการสรรหาและจัดเตรียมบุคลากรรับผิดชอบในการอบรมหรือบริหารโครงการฝึกอบรม เพื่อดำเนินการรับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้รับการฝึกอบรม ตามหลักสูตรและในระยะเวลาที่กำหนดให้ได้รับความรู้ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรของโครงการบุคลากรผู้เข้ารับผิดชอบการอบรม คือพระวิปัสสนาจารย์ วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านวิปัสสนาเป็นผู้ให้การฝึกอบรม ซึ่งเป็นไปตามหลักการกำหนดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และคุณธรรมความรู้ กำหนดหน้าที่ดำเนินการและบริหารโครงการ

พุทธวิธีในการบริหารงานบุคลากรโครงการ มีการสรรหาและแต่งตั้งบุคลากรจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านหลักธรรม และการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสูตร ซึ่งเป็นพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิปัสสนาทำให้การดำเนินงานและการบริหารโครงการเป็นไปตามหลักธรรม

๔. วิธีในการอำนวยการโครงการ มีวิธีการดำเนินการฝึกอบรมด้วยการบรรยายการฝึกปฏิบัติการนั่ง และสอบอารมณ์ของผู้เข้ารับการอบรมจากพระวิปัสสนาจารย์ พร้อมการดำเนินงานและขั้นตอนการดำเนินงานโครงการคณะกรรมการดำเนินการที่ได้รับการแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัย เพื่อขออนุมัติโครงการ ดำเนินการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ดำเนินการให้เกิดการจัดการฝึกอบรมตามหลักสูตรให้แก่ประชาชนทั่วไปผู้เข้ารับการอบรม ประเมินผลผู้เข้ารับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้วยการสอบอารมณ์และแก้อารมณ์ ของวิปัสสนาจารย์ พร้อมดูแลงบประมาณ ราชภัฏราชภัฏของโครงการซึ่งเป็นงบประมาณของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและขอรับบริจาคจากหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรสาธารณกุศลต่างๆ และประชาชนทั่วไปเพื่อให้เกิดการใช้จ่ายตามงบประมาณที่กำหนดไว้ในโครงการ

พุทธวิธีในการอำนวยการ โครงการมีการกำหนดวิธีการดำเนินการโดยผู้รู้หลักการปฏิบัติธรรมคือวิปัสสนาจารย์ และการดำเนินการโดยคณะกรรมการ ที่ได้รับแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่จัดการฝึกอบรมตามหลักสูตรเพื่อให้การอบรมจากวิปัสสนาจารย์ ทำให้ประชาชนได้รับการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พร้อมการสอบอารมณ์และแก้อารมณ์ และดำเนินการดูแลประมาณราชภัฏราชภัฏให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในโครงการเพื่อให้การบริหารโครงการสำเร็จประโยชน์แก่ผู้รับการอบรม โครงการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสังคมเกิดความสงบสุขแก่บุคคลและสังคม

๕. วิธีในการกำกับดูแลโครงการ มีการสรุปและประเมินผล การดำเนินการฝึกอบรมหลักสูตรโครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ของฝ่ายวิปัสสนา ว่าการดำเนินงานเป็นไปตามแผนการดำเนินงาน เป็นไปตามวัตถุประสงค์โครงการมากน้อยเพียงใดและผู้รับการอบรมมีความรู้ความสามารถตามหลักธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามวัตถุประสงค์ มากน้อยเพียงใด ซึ่งการประเมินผลหรือการกำกับดูแลจะต้องประเมินผลจากทุกภาคส่วนคือประชาชนทั่วไปผู้รับการอบรมคณะกรรมการผู้ดำเนินการ โครงการ และวิปัสสนาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลร่วมกัน และคณะกรรมการ ผู้รับผิดชอบโครงการนำสรุปและจัดทำรายงานซึ่งจะทำให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารโครงการ

ในการกำกับดูแลโครงการ มีการสรุปและประเมินผลโดยทุกภาคส่วนทั้งการดำเนินโครงการ ผลการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการอบรม และการสรุปจัดทำรายงานเพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางในพัฒนาการบริหารโครงการต่อไป

วิธีบริหารโครงการต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยเช่นเดียวกับพุทธวิธีการบริหารและผู้บริหารของหน่วยงานที่ดูแลการบริหารโครงการและคณะกรรมการบริหารโครงการจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารที่ยึดหลักความถูกต้องมีความรับผิดชอบเสียสละหรือมีอดทนอดกลั้นและประพฤติปฏิบัติซึ่งจะทำให้การบริหารโครงการสร้างประโยชน์สุขแก่ทุกคนในองค์กรผู้เข้ารับการอบรม และความเจริญความพัฒนาแก่บุคลากรในหน่วยงานองค์กร ผู้เข้ารับการอบรมประชาชนและสังคมโดยรวม

๓.๔ กระบวนการพัฒนาตามหลักปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (มหาสติปัฏฐาน ๔)

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ เป็นวิธีการเดียวที่สามารถประหารกิเลสทางสายเอกและทางสายเดียวซึ่งเป็นเอกลักษณ์จำเพาะ และเด่นชัดของพระพุทธศาสนา ที่สามารถทำลายรากเหง้าของ โสกะ โทสะ และโมหะทำให้บรรลุมรรคผลและนิพพาน ผู้เข้าใจหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน รู้ในอารมณ์ที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ อันเป็นรูปนาม กายกับใจ หรือขันธ ๕ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ๖ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ กำหนดรูปได้แก่รูปขันธ์ กำหนดนามได้แก่ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ ด้วยการมีสติ กำหนดรู้กาย ด้วยวิธีปฏิบัติเน้นอิริยาบถ ๔ และสัมปชัญญะ ๔ สติกำหนดรู้เวทนา การเสวยอารมณ์ ในเวทนา ๑ สติกำหนดรู้จิตที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๑๖ อย่าง และ สติกำหนดรู้ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐานได้แก่ นิรวรณ ๕ ขันธ์ ๕ อายุขณะ ๑๒ โพขณงค์ ๗ และอริยสัจ ๔ การเจริญภาวนาสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในอารมณ์กัมมัฏฐาน จดมุ่งหมายกัมมัฏฐานวิธีการกัมมัฏฐาน ระดับของสมาธิ ฌาน พลังกัมมัฏฐาน ทฤษฎีที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติ และความหมายพระไตรปิฎก

๓.๔.๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ความเจริญในด้านต่างๆ ปรากฏชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของประยุกต์วิทยา (Technology) สมัยใหม่วัฒนธรรมจากแหล่งหนึ่งไหลไปสู่อีกแหล่งหนึ่งในช่วงเวลาอันสั้น นอกจากนั้นสิ่งที่คอยบำรุงบำเรอความสุขของคนเราทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น แสงสีที่งดงามตระการตา เสียงอันไพเราะเพราะพริ้ง กลิ่นที่หอมหวานชวนดม อาหารเลิศ

รตยิ่งกว่าระดับเซลล์ชวนชิม ที่นอนอันแสนจะอ่อนนุ่ม เครื่องปรับอากาศที่เย็นฉ่ำเป็นต้น ดูไปแล้วคนเราน่าจะมีความสุขและความสบายมากขึ้นกว่าเดิม

ในทางกลับกัน มีคนเป็นจำนวนไม่น้อย ที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ใจ ในรูปแบบของความเครียด ความวิตกกังวล ความเบื่อหน่าย ความท้อแท้ ความหวาดกลัว และอื่นๆ ทำให้จิตใจกระวนกระวายเร่าร้อนเกือบตลอดเวลาทำไมถึงเป็นเช่นนี้ เมื่อพิจารณาตามมุมมองแห่งสังขารธรรม ทุกครั้งที่มีสิ่งเร้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กายรวมทั้งใจด้วย ความรู้สึกอันเป็นกิเลสย่อมเกิดขึ้น กล่าวคือ เมื่อประสบกับสิ่งเร้าที่พอใจ ความรู้สึกพอใจจะก่อให้เกิดความอยาก (โลภะ) เมื่อกระทบกับสิ่งเร้าที่ไม่พอใจความรู้สึกไม่พอใจจะก่อให้เกิดความโกรธ (โทสะ) บางครั้งมีอะไรมากระทบแต่กลับรู้สึกเฉยๆ ความรู้สึกเฉยๆ คือตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดความหลง (โมหะ)

ดังนั้นทุกครั้งที่มีการกระทบกัน (ผัสสะ) ระหว่าง

อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและความนึกคิด

อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจรวมทั้งการรู้ (วิญญาณ) ที่เกิดทางอายตนะต่างๆ ถ้าปราศจากการกำหนดรู้เฉยๆ (Bare attention) ควบคุมไปกับสติ (Mindfulness) และสัมปชัญญะ (Clear Comprehension) กิเลส คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ ไม่อย่างหนึ่งอย่างใดย่อมเกิดขึ้น

กิเลสเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นบ่อยๆ ย่อมไม่สูญหายไปไหน แต่กลับจะรวมตัวและตกตะกอนนอนก้นกลายเป็นอนุสัย (Latent disposition) หรืออาสวะ (Mental Defilement) อยู่ในภวังคจิตหรือจิตไร้สำนึก (The Unconscious) โดยไม่รู้ตัวเมื่อมีอะไรไปยุ่งก็จะทำให้กิเลสอย่างละเอียดพวกนี้ฟุ้งหรือลอยตัว จนทำให้จิตใจอยากได้ โกรธ เครียด กังวล ฟุ้งซ่าน หดหู่ หรือท้อแท้ได้ การบริหารจัดการด้วยสมถกัมมัฏฐาน (Concentration Meditation) เป็นวิธีทำให้จิตสงบหรือบรรเทาจากกิเลสเพียงชั่วคราวเท่านั้น แต่ไม่สามารถประหารกิเลสได้ มีเพียงวิธีเดียวที่จะขจัดกิเลสที่เป็นอนุสัยและอาสวะ (อกุศลมูล) เหล่านี้ได้ คือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน (Insight Meditation) ตามแนวสติปัฏฐานสี่ อาจกล่าวได้ว่าวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นเอกลักษณ์ที่จำเพาะและเด่นชัดของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นทางสายเอกและทางสายเดียวเท่านั้น ที่สามารถทำลายรากเหง้าของโลภะ โทสะ และโมหะทำให้บรรลุมรรค ผลนิพพานได้อย่างน้อยที่สุดในชีวิตประจำวันการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสอนให้คนเรารู้จักจัดการกับสิ่งเร้าที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถดำรงตนอยู่ในยุค โลกาวัดนี้ได้ด้วยความไม่ประมาท

๓.๔.๒ ความหมายของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิปัสสนากัมมัฏฐาน (Insight meditation) มาจากคำว่า วิปัสสนา + กัมมัฏฐาน วิปัสสนา ประกอบด้วย วิ + ปัสสนา วิ. แปลว่า อาการหลายอย่างและอาการพิเศษ ส่วน ปัสสนา แปลว่า การเห็น วิปัสสนา จึงหมายถึง การเจริญภาวนาอย่างหนึ่งก่อให้เกิดการเห็นแจ้งโดยอาการหลายอย่างและอาการพิเศษในสภาวะธรรมกัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการกระทำ หมายถึง การทำความเพียรที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยเพื่อให้บรรลุคุณวิเศษ คือ ฌาน มรรคผล และนิพพาน

ในการเจริญวิปัสสนา จะต้องมีการกำหนดเพื่อให้เห็นแจ้งในอาการหลายอย่าง ซึ่งได้แก่ **พระไตรลักษณ์** ได้แก่

อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง (Impermanence)

ทุกขัง คือ ความทนอยู่ไม่ได้ (Suffering)

อนัตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน หรือความบังคับบัญชาไม่ได้ (Non – self or uncontrollability)

ดังนั้นคำว่า “วิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง การกระทำอันเป็นที่ตั้งแห่งการเห็นแจ้งในรูปนามโดยความเป็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ ” องค์ธรรมของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่ ปัญญาเจตสิก ในอีกความหมายหนึ่งวิปัสสนามาจาก คำสองคำ คือ

วิ แปลว่า แฉกหรือชำกับ ปัสสนา แปลว่า การเห็น วิปัสสนา จึงหมายถึง “ปัญญาที่เห็นแจ้งชัดในรูปนามหรือขั้น ๕ ว่ามีลักษณะของความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตนเป็นภาวนามยปัญญาที่ทำให้เข้าใจถึงอริยสัจ ๔ จนบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ตามกำลังของวิปัสสนาญาณ

๓.๔.๓ อารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต้องอาศัยรูปกับนามเป็นอารมณ์

รูป (Materiality) คือ สิ่งที่อยู่อะไรไม่ได้ หรือสิ่งที่ถูกรู้ เช่น คนที่ตายแล้ว โต๊ะ เก้าอี้ ต้นไม้ ภูเขา อาคาร บ้านเรือน เป็นต้น

นาม (Mentality) คือ สิ่งที่อยู่อารมณ์ คำว่า อารมณ์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงอารมณ์โกรธเกลียด หงุดหงิด ฉุนเฉียว ก้าวร้าว แต่หมายถึงสิ่งเร้าภายนอก (External Stimuli) ที่มากระทบกับคนเรานามจึงหมายถึงสิ่งที่มีความสามารถรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา นามเป็นธรรมชาติที่ น้อมไปสู่อารมณ์ หรือสิ่งเร้าเสมอ นามจึงเป็นผู้รู้ คนเราประกอบไปด้วยสิ่งที่สำคัญ ๒ ส่วนกาย กับ ใจรูป คือ กาย ส่วนนาม คือ ใจ(จิต) นั่นเอง

เมื่อมีการกำหนดอย่างถูกต้อง เช่นนี้จะไม่มีความเห็นผิดว่า มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นผู้เห็น เช่น ฉันเห็นเธอ เห็นเรา เห็นนาย ก เห็นนางสาว ข เป็นต้น มีการกำหนดรู้แต่เพียงว่า ในขณะนั้นมีแต่เพียง รูป กับ นาม ที่เกิดขึ้น รูป คือ สีต่างๆ ที่มากระทบกับตา และตาก็เป็นรูป คือเป็นสิ่งที่รู้อะไรไม่ได้ แต่การเห็นคือจักขุวิญญาณ เป็นผู้เห็นและผู้เห็นก็คือนาม เพราะเป็นสิ่งที่รู้สิ่งต่างๆ เมื่อมากระทบกับตา เมื่อไม่มีการยึดถือว่า ฉันเห็น เราเป็นผู้เห็น หรือคนอื่นเป็นผู้เห็น มีแต่รูปกับนามที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปในที่สุด

สัkkายทิฐิ (Egoistic view) คือ ความหลงผิดว่ามีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา รวมทั้งความรู้สึกว่ามีอัตตา หรือตัวตน (self or ego) ก็จะสลายไป เป็น**สัมมาทิฐิ** คือ รู้ในความจริงที่ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา รวมทั้งความรู้สึกว่ามีอัตตา หรือตัวตน (self or ego) แม้แต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางหู จมูก ลิ้น กายและใจ ก็ทำนองเดียวกัน ถ้าเกิดความเข้าใจว่าฉันได้ยิน ฉันได้กลิ่น ฉันรู้รส ฉันถูกต้อง หรือฉันนึกคิด ก็แสดงว่ายังมีสัkkายทิฐิอยู่ แต่เมื่อทำลายความเห็นผิดด้วยภาวนามยปัญญา มีแต่เพียงรูปกับนาม กายกับใจหรือขันธ ๕ ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา สัkkายทิฐิก็จะค่อยๆ หายไป

๓.๔.๔ วิปัสสนาภูมิกับรูปนาม

วิปัสสนาภูมิ แปลว่า ภูมิที่ใช้สำหรับการเจริญวิปัสสนา ธรรมชาติการปลุกพืชพันธุ์ ธัญญาหาร เช่น ข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว เป็นต้น ต้องอาศัยพื้นที่นาที่อุดมสมบูรณ์ทำการเพราะปลูก ถิ่นใด การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานก็ต้องอาศัยภูมิ คือ พื้นที่ปลูกถัสนั้น ภูมิพื้นที่ๆ เพาะปลูกเพื่อให้วิปัสสนาออกงามมีอยู่ ๖ อย่าง เรียกว่า วิปัสสนาภูมิ ๖ ได้แก่ ขันธ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจสงมุปบาท ๑๒ (พิจารณาให้รู้เหตุปัจจัยของชีวิตหรือความทุกข์ว่าเป็นวงจรประจวบจุลโทษ)

เมื่อตาเห็นรูป ให้กำหนดว่า เห็นหนอ ตั้งสติไว้ที่ตา เมื่อหูได้ยินเสียง ให้กำหนดว่า ได้ยินหนอ ตั้งสติไว้ที่หู เป็นต้น กิเลสจะไม่เกิด ฯ ได้แก่ รู้เป็นรูป ที่สัมผัสเป็นนาม คือ ไม่ว่ากระทบอะไรเป็นรูปและนามเท่านั้น เพราะว่า เกิดการรับรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง ๖ เป็นประตูในการรับรู้

๓.๕ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษาธรรมฝึกฝนอบรมจิตของตนเอง เพื่อตัดละกิเลสค้นหาเห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ตลอดชีวิตตราบเท่าที่เราจะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารด้วยจุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน การปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ มาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษา

ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ มีการพัฒนาสาระและ กระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” การศึกษาในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีหลักการการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร วินิตวัตถุ นิคคณสูตร หรือในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค

จุดประสงค์ก็เพื่อผู้ศึกษาปฏิบัติเกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ดังมาตรา ๒๒ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ” มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ วัด เป็นสถาบันศาสนา ร่วมกับองค์กรของรัฐ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สามารถร่วมมือกันจัดตั้งและบำรุง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของประชาชน ตามมาตรา ๑๒ และสามารถจัดการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชนได้ รวมทั้งแก่สถานศึกษาและ ศูนย์การเรียนรู้ที่สนใจ ตามมาตรา ๑๘

การได้รับสิทธิประโยชน์จากการสนับสนุนของรัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุน การดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม เมื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแล้ว ตามมาตรา ๑๔ ตามสิทธิขององค์กร

การอบรมปฏิบัติธรรม มีรูปแบบการจัดการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ คือ จัดเป็นหลักสูตร มีตัวอย่าง คือ บทเรียนปฏิบัติธรรมในชั้นเรียนบทเรียนศีลธรรมในวิชาสังคมศึกษา ในทุกระดับการศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จัดเป็นวิชาธรรมภาคปฏิบัติ จัดเป็นหลักสูตรในการศึกษาระดับปริญญาโท คือ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม การศึกษานอกระบบ คือ จัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นระยะๆ ตามช่วงเวลา และการศึกษาตามอัธยาศัย คือ เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการ ดังมาตรา ๑๕ และสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ตามศักยภาพขององค์กร และเป็นไปตามมาตรา ๒๓ คือ เพราะได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมจึงเกิดความรู้คู่คุณธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมตามความเป็นจริง ฝึกตน ได้ธรรมทำให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

การปฏิบัติธรรมมีกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการ การสาธิตการปฏิบัติ การบรรยายธรรม การสอบ-ส่งอารมณ์ ปรับอินทรีย์ มีเนื้อหาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตาปี สติมา สัมปชาโน ปฏิบัติจดจ่อ ติดต่อ ต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีการจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สัปปายะ จัดบริการสื่อมีหนังสือ

สวคมนตรี วิถีทัศน์สาธิตการปฏิบัติ หนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษา เป็นไปตามมาตรา ๒๔ ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปฏิบัติคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมในทุกกลุ่มชน เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมาศึกษาปฏิบัติธรรม และร่วมมือกับองค์กรจัดการปฏิบัติธรรม ดังมาตรา ๒๕ ที่ให้ร่วมมือกับบุคคล ครอบครัวยุทธ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น การจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ

ส่งเสริมสนับสนุนวิปัสสนาจารย์ศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองแล้วจะได้เป็นประโยชน์ต่อการสอนการอบรม ดังมาตรา ๓๐ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา

ในการจัดการอบรมปฏิบัติได้จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นประเมินผลก่อนและหลังการปฏิบัติ ก่อนการปฏิบัติสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นด้านต่างๆ ก่อนเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพร้อมของสถานที่และความพร้อมและทัศนคติของผู้ปฏิบัติ ความคิดเห็นหรือคาดหวังอื่นๆ และหลังปฏิบัติธรรมสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นต่างๆ หลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพึงพอใจ สถานที่ บุคคล หลักสูตรการอบรม สิ่งแวดล้อม สัมผัส ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติธรรม ปัญหาอุปสรรค ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรมและการจัดการอบรม ติดต่อต่อเนื่องไปแก่ผู้สนใจการปฏิบัติ ตามมาตรา ๒๖ ที่ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของการเรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วม กิจกรรมและทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ

และรูปแบบการศึกษารวมทั้งการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียน
ดังกล่าว มาใช้ประกอบการพิจารณาด้วยดังนี้^{๐๐}

๓.๕.๑ สถานที่

ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก
มีห้อง อาคาร หรือศาลาปฏิบัติ ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายและฝึกปฏิบัติ
วิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป

มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอและแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับ
ห้องพัก ควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้เป็นอย่างดี
ด้านวิทยากร

มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่มีความรู้ ความสามารถในการสอน
กัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร โดยสามารถตอบข้อซักถาม และสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้
มีวิทยากรบรรยายธรรมที่มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้เข้าใจ
หลักธรรมและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข

พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
ด้านการบริหารจัดการ
เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่าง
แท้จริง

มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายอย่างเป็นระบบ ที่มีความโปร่งใสสามารถเปิดเผยและ
ตรวจสอบได้

มีบุคลากร /เจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และ
อำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม

มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยภายในและบริเวณโดยรอบ ในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติ
ธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมา
ดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง

^{๐๐} ฝ่ายวิชาการ คณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการ
ปฏิบัติงาน คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน กองพุทธศาสนศึกษา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๖ หน้า ๗๓-๗๕.

มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีผู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่คู่ดูแล ถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันที ถ้าหากไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่คู่ดูแลประจำ ก็ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียง ให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที

มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน

มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนัก ที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสาร หรือตีพิมพ์ประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน

มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่ม และการบริการต่างๆ เป็นต้น

มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ แต่ต้องไม่เป็นในลักษณะเชิงธุรกิจ

สรุป รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม

มีลักษณะ ดังนี้

สถานที่ เว้นที่เป็นไทยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเรียกว่า สัปปายะ ๗

๑. อาวาส (ที่อยู่) คือ เสนาสนะสัปปายะ

๒. โจรคาม

๓. ภัสสะ (การพุดคุย) คือ ชัมมัสสวนสัปปายะ

๔. บุคคล คือ บุคคลสัปปายะ

๕. โภชนะ คือ อาหารสัปปายะ

๖. ฤดู คือ ฤดูสัปปายะ

๗. อริยาบถ”

๓.๕.๒ บุคลากร

กัลยาณมิตร คือ อาจารย์ผู้คอยชี้แนะ แนะนำ ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ถ้าเจ้าสำนักเป็นวิปัสสนาจารย์ยิ่งดี มีเจ้าหน้าที่พร้อม

ศึกษารายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม

กรณีศึกษา

วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

วัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วัดปัญญานันทาราม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

วัดป่านานาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

วัดถ้ำสุมะโน กิ่งอำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

สรุป ผลการประชุมปฏิบัติการกลุ่มในการประชุมสัมมนาเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม

ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ ระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (เดิม) หรือ สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาวิจัยวัดในประเทศไทยเป็นโครงการนำร่องการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระพุทธศาสนา ได้รณศึกษาตัวอย่างวัดในประเทศไทยที่จัดเป็นสถานปฏิบัติธรรม

สรุปแผนภาพ คุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม

	คัมภีร์พระพุทธศาสนา	มหาเถรสมาคม	สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ด้านสถานที่	- มีสัปปายะ ๓	- เป็นวัด - เป็นที่พักสงฆ์	- ความสะอาด สงบ สว่าง สด ร่มรื่น (อุตุสัปปายะ)
		- มีสัปปายะ	- มีห้อง อาคาร หรือศาลาปฏิบัติ ไม่แออัดและเพียงพอ (เสนาสนสัปปายะ)
		- เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรม	- ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด
ด้านวิทยากร	- มีกัลยาณมิตร	- เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์ (กัลยาณมิตร)	- มีพระวิปัสสนาจารย์(กัลยาณมิตร)
			- มีวิทยากรบรรยายธรรม(ฆมมัสสวนสัปปายะ)
			- วิทยากรมีความประพฤติดี (บุคลลสัปปายะ)
การบริหาร จัดการ		- มีหลักฐานถูกต้อง	- เจ้าสำนักมีความสนใจและเห็น ความสำคัญ
		- เจ้าอาวาสส่งเสริมสนับสนุน	- จัดทำบัญชีรายรับ -รายจ่ายอย่าง เป็นระบบ
			- บุคลากร/เจ้าหน้าที่เพียงพอ

			- มีการรักษาความปลอดภัย
			- มีการดูแลด้านสุขอนามัย
			- มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่าง ต่อเนื่องตลอดปี
			- มีกฎข้อบังคับ
			- มีการประสานงานกับชุมชนจัด อาหารและน้ำดื่ม (อาหารสัปปายะ)
			- มีการประชาสัมพันธ์
สรุป	-มีสัปปายะ๑ -มีกัลยาณมิตร	-มีสัปปายะ ๑ มีกัลยาณมิตร	สัปปายะ ๕ มีกัลยาณมิตร

๓.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษารวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน เป็นหนังสือที่มีหลักฐานพระบาลีในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และผ่านการปฏิบัติของผู้เขียนมาแล้ว ทำให้เข้าใจหลักการปฏิบัติตรงตามพุทธานุญาต^{๐๐} และวิปัสสนาญาณ เล่ม ๑. ทางสู่พระนิพพาน เป็นหนังสือแสดงหลักปริยัติ หลักปฏิบัติที่สมบูรณ์พร้อมทั้งหลักการ และกระบวนการ^{๐๐}

พระธรรมธีรราชมหามุนี วิปัสสนากาวนา แนวปฏิบัติด้วยการกำหนดเดินจงกรม การกำหนดนั่งภาวนาสมาธิ และกำหนดอริยาบถย่อย ผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติย่อมได้รับผลสมควรแก่ปฏิบัติ นั้นๆ^{๐๐}

พระมหาประโชติ ปญญาวุโธ วิเคราะห์อริยสัจ ๔ อันเป็นภูมิของวิปัสสนากาวนา ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อรายงานผลการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ในการเข้าปฏิบัติวิปัสสนากาวนา เป็นเวลา ๗ เดือน พบว่า อริยสัจ ๔ อันเป็นส่วนหนึ่งของวิปัสสนาภูมิ

^{๐๐} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, พระคันธสารากิจส์ แปล, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยราชวันการพิมพ์, ๒๕๔๕).

^{๐๐} พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนาญาณ เล่ม ๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, พระคันธสารากิจส์ แปล, (นครปฐม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๘).

^{๐๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี, วิปัสสนากรรมฐาน เล่ม ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒).

๖ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ในพระไตรปิฎก เหมาะสำหรับผู้ใคร่ศึกษาและปฏิบัติ วิปัสสนากาวนา จะได้รู้วิธีการและหลักปฏิบัติที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยอ้างอิง พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หลัก เพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจในสภาวะของบัญญัติอันเป็นแนวทาง นำไปสู่ปรมาตมธรรม สามารถน้อมนำมาปฏิบัติในวิปัสสนากาวนาได้ง่ายขึ้น

อนึ่ง อริยสัจ ๔ เป็นธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้และเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะธรรมทั้งมวลล้วนประชุมลงในอริยสัจ ๔ ดังกล่าวอธิบายในอนุโลม ญาณ ในวิปัสสนาญาณ ๑๖ กำหนดรู้อารมณ์ปัจจุบันเท่านั้น ให้เห็นทุกขสัจ ว่าเป็นสภาพ ทนอยู่ไม่ได้ ดับลงไปหมดไปสิ้นไป เห็นสมุทัยสัจ คือความเกิดขึ้นของพองยุบ เห็นนิโรธสัจ คืออาการ พองยุบและจิตกำหนดรู้ก็ดับไปพร้อมกัน เห็นมรรคสัจ คือ ปัญญาที่ทราบชัดซึ่งทุกข์ สมุทัย ในขณะที่ยับไป^{๐๐}

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชินโรโส) วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานสำนักวิปัสสนาวิเวก อาราม ว่าเป็นการจัดการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับพระไตรปิฎก อรรถกถา^{๐๙}

พระมหาวิชัย ยติชโย จากผลการวิจัย “การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติ ธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า รูปแบบของสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๗ ได้แก่ ๑. อาวาสสัปปายะ ๒. โคจรสัปปายะ ๓. ภัสสสัปปายะ ๔. ปุคคสัปปายะ ๕. โภชนสัปปายะ ๖. อุตุสัปปายะ ๗. อิริยาปถสัปปายะและมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุน วัด นาคมีคุณลักษณะ สัปปายะ ๗ และกัลยาณมิตรซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนดังในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด^{๐๑}

^{๐๐} พระมหาประเชิญ ปัญญาวิโร, “ศึกษาวิเคราะห์อริยสัจ ๔ อันเป็นภูมิวิปัสสนาเฉพาะกรณี วิปัสสนา ๗ เดือน” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๐๙} พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชินโรโส), “ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานสำนักวิปัสสนา วิเวกอาราม” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๐๑} พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิ์วิรุฬห์), “การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมใน คัมภีร์พระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

แม่ชีปารมิตา บุญประเสริฐ ได้ศึกษาวิเคราะห์โพชฌงค์ในสติปัฏฐาน ๔ พบว่า สำหรับการประยุกต์โพชฌงค์ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เช่น การเดินจงกรม นั่งกรรมฐาน อริยาบถใหญ่และอริยาบถย่อย สภาพของสติจะมีลักษณะ หลุดไม่เผลอ ไม่สับสน ชัมมวิจยะ จะเกิดต่อจากสติ ในการเลือกเฟ้นสภาวะทางการปฏิบัติ วิริยะ มีความตั้งใจ เกิดความอึดใจขึ้นมาซึ่งเป็นสภาวะธรรมอาการของปีติ เมื่ออึดใจแล้วนำไปสู่ความสงบ (หมายถึง ความสงบแบบปัสสัทธิ) ดังนั้นผู้ปฏิบัติ มีความมั่นคง ไม่หวั่นไหว มีความวางเฉย คือ อุเบกขา^{๐๖}

ทิพย์สุณี จันทรประภาพ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง พระอภิธรรมกับการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อการพัฒนาตนเอง พบว่า มีการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แสวงหาความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ต้องมีความรู้ในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ อย่างน้อยที่สุดต้องศึกษาพระอภิธรรม และสามารถน้อมเข้ามาใส่ตน พัฒนาวิธีการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ รู้จักวิเคราะห์ปัจจัยธรรมในไตรสิกขา ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อทำที่สุดแห่งชีวิตคือ ความพ้นทุกข์ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ได้สืบทอดพระพุทธศาสนา^{๐๖}

อณิวัชร เพชรนรรัตน์ ได้ศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลักเดียวกันกับสติปัฏฐาน ๔ และยังเป็นอีกส่วนหนึ่งของหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ส่วนวิธีการปฏิบัติเป็นหลักการที่อ้างอิงและอธิบายได้จากมหาสติปัฏฐานสูตร ๒๑ วิธี โดยเริ่มจากอานาปานสติ และสติปัฏฐาน ๔ เพื่อบรรลุถึงองค์แห่งโพชฌงค์ ๗ และบรรลุนิพพานในที่สุด^{๐๗}

อนุชา สมจิต ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอานาปานสติไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกัมมัฏฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่” ฝึกสอนโดย

^{๐๖} แม่ชีปารมิตา บุญประเสริฐ, “การศึกษาวิเคราะห์โพชฌงค์ในสติปัฏฐาน ๔” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๐๖} ทิพย์สุณี จันทรประภาพ, “การศึกษาพระอภิธรรมกับการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อการพัฒนาตนเอง : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕).

^{๐๗} อณิวัชร เพชรนรรัตน์, “การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

คุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย พบว่า การใช้อานาปานสติ^{๐๐} นั้น มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างชัดเจน ทางกาย วาจา ใจ กล่าวคือ ในด้านทางกายนั้น ทำให้ความอดทนในกิจการงานต่างๆ ทำให้มีความสามารในกิริยารายาทมากขึ้น ทำให้สามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ส่วนในด้านวาจา^{๐๐} ทำให้เป็นผู้ที่มีวาจาอันสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ ทำให้เป็นผู้ที่มีความคิดไตร่ตรองก่อนที่จะพูด เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพูดให้มากที่สุด และ สุดท้ายในด้านจิตใจนั้น ทำให้มีความตระหนักถึงความสำคัญของสติมากขึ้น ทำให้มีความคิดอยากทำความดีมากขึ้น ทำให้เป็นผู้ที่มีอารมณ์มั่นคง ทำให้เป็นผู้ที่มีอารมณ์แจ่มใสเบิกบานอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่าอานาปานสติช่วยให้เกิดการพัฒนากุณภาพชีวิตได้ ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๐๐}

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) แบ่งเป็น ๒ ภาค คือ ๑) ภาคสมณะหรือปฏิบัติศาสนา เป็นหลักการเตรียมตัวก่อนลงมือปฏิบัติ ที่สำคัญคือการแผ่เมตตา การระลึกถึงความตาย ๒) ภาควิปัสสนาหรือปฏิบัติศาสนา ว่าด้วยวิปัสสนาญาณ ๑๖ วิสุทธิ ๙ และญาณ ๑๘ อุปกิเลส ๑๐ ในการปฏิบัติ^{๐๐} นั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรูปนาม ตามอริยาบถใหญ่ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน มีสติกำหนดรูปนามตามอริยาบถย่อย หรือตามอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ผู้ปฏิบัติ เริ่มต้นด้วย การกำหนดพิจารณาอริยาบถ ยืน คือ เดินจงกรม ภาวนา ๑ ระยะว่า “ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ” เมื่อสติมั่นคงญาณแก่กล้าแล้ว ให้ภาวนา ๖ ระยะว่า “ยกส่นหนอ ยกหนอ ย่างหนอ ลงหนอ ถูกหนอ กดหนอ” ต่อไปก็เป็นอริยาบถนั้นพิจารณาอาการของขบของท้อง พิจารณาตั้งใจ คือ ความรู้สึก พิจารณาทวารทั้ง ๕ โดยใช้วิปัสสนาญาณ ๑๖ เป็นกรอบในการตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิต

แนวการสอน และการปฏิบัติธรรมของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ) ดำเนินตามเนื้อหาในมหาสติปัฏฐานสูตร และประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์โดยอาศัยแนวพระไตรปิฎก และแนวทางที่พระวิปัสสนาจารย์แห่งพม่าเป็นกรอบในการประยุกต์ เช่น เรื่องระบบหนอ คำบาลีในพระไตรปิฎก “วต” เช่น อญญาสิ วตโก โกญทญญ โญ พระอญญาโกณ ทัญญะได้รู้แล้วหนอ ภาษาพม่าใช้คำว่า “แต่” การเดินจงกรมนั้น ท่านประยุกต์มาจากพระบาลี ว่า ภิกขุ คจฺจนฺโต คจฺจามิติ ปชานติ” ภิกขุเมื่อเดินก็รู้ว่า กำลังเดิน ส่วนการกำหนดของขบ เป็นเพียงอธิบายวิธีที่วิปัสสนาจารย์สอนให้กำหนดเพื่อให้รู้ธาตุต่างๆ ที่อยู่ในร่างกาย

^{๐๐} อนุชา สมจิต, การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติธรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ สึกสอนโดยคุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๒๖.

ที่ยกมาข้างล่านั้นผู้วิจัยเห็นว่า พระธรรมธีรราชมหิ ทานได้กล่าวชัดเจนครบถ้วน ในการจัดการอบรมผู้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่ทางมหาวิทยาลัยตั้งไว้ ครบถ้วนมาใช้ในการ ดำเนินการได้ในหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ผู้ที่มีส่วนสำคัญได้แก่ วิปัสสนาจารย์ ต้องให้ความสนใจใส่ดูแล เจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกให้กับผู้ปฏิบัติ รวมถึงฝ่ายต่างๆ ที่คอย ดูแลไม่ว่าอาหารน้ำดื่ม ความสะอาดและบุคลากรฝ่ายอื่นๆ ของมหาวิทยาลัย เพื่อให้กำลังใจ (จิตตานุภาพ) ในวิปัสสนากัมมัฏฐานให้มีผละ ๕ ได้แก่ ศรัทธา (ความเชื่อ) วิริยะ (ความเพียร) สติ (ความรู้ตัวทั่วพร้อม) สมาธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) ปัญญา (ความรู้) ที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ใน ชีวิตประจำวันของคนเรา ผู้ใดก็ตามถ้ามีผละ ๕ อย่างนี้จะมีพลังจิตที่เข้มแข็ง ว่องไวและทันต่อ เหตุการณ์ ผละ ๕ เปรียบเสมือนเกราะป้องกัน หรือภูมิคุ้มกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้

วิปัสสนากัมมัฏฐานยังช่วยส่งเสริมสติปัญญา วุฒิกวาทะทางอารมณ์ คุณธรรมจริยธรรม ความเชื่อมั่นในการทำงาน ทักษะในเรื่องต่างๆ ความคิดสร้างสรรค์ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล การ เข้าสังคม ความรู้สึกเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของตนและผู้อื่น ผู้ที่ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะมีบุคลิกภาพที่ดี และมั่นคงมีความสามารถปรับตัวเอง ให้เข้ากับบิดามารดา พี่น้อง ครู อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา เพื่อน รังงาน และผู้ได้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี ผลที่ตามมา คือ สุขภาพจิตจะดีขึ้นเป็นการช่วยป้องกัน และขจัดปัญหาสังคมในเวลานี้ เช่น การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน อาชญากรรม การยกพวกทำ ร้ายกัน การหย่าร้าง การทุจริต การติดสุรา การติดสารเสพติดให้โทษเป็นต้น ถ้าคนเรามีพลังจิตทั้ง ๕ อย่าง จากการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน พลังนี้จะเปรียบเหมือนภูมิคุ้มกันที่ทรงอำนาจ ที่คอย ปกป้องและคุ้มครองทุกคน ทุกเพศทุกวัย ไม่ให้ตกไปในที่ชั่วและเวลาเดียวกันก็พัฒนาจิตให้สูงขึ้น เรื่องๆ จนมีความสามารถในการปัญหาต่างๆ และเอาชนะความทุกข์ได้ในที่สุด